

Spiro Shkurti

Der Mythos vom Wandervolk der Albaner: Landwirtschaft in den albanischen Gebieten (13.–17. Jahrhundert) (Hg. Karl Kaser)

Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 1997, 302 str.

Intenziviranje austrijsko-albanske suradnje na znanstvenom području, nakon političkog otvaranja Albanije prema inozemstvu, urodilo je pokretanjem niza *Albanologische Studien* u okviru serije *Zur Kunde Südosteuropas* koju izdaje *Abteilung für Südosteuropäische Geschichte der Karl-Franzens-Universität in Graz* (Odsjek za povijest jugoistočne Europe Sveučilišta u Grazu).

Djelo Spiro Shkurtija *Der Mythos vom Wandervolk der Albaner* (Mit o nomadskom narodu Albanaca), koje je za izdavanje na njemačkom jeziku priredio sveučilišni profesor dr. Karl Kaser, ravnatelj Odsjeka za povijest jugoistočne Europe u Grazu, predstavlja prvi svezak ove serije, koja bi trebala pobuditi i poticati interes znanstvenika za albansku kulturu i povijest.

Spiro Shkurti, profesor na Institutu za narodnu kulturu Albanske akademije znanosti u Tirani, kao etnolog i izvršni poznavatelj narodne kulture prihvatio se jedne povijesne teme, koju je prezentirao kombinirajući usmeno posredovanu narodnu tradiciju i pisane povijesne izvore. Njegov pristup narodnoj tradiciji je višeslojan, a temelji se na osobno proživljenim iskustvima na terenu.

Prema riječima autora u uvodu, ova knjiga predstavlja prvi znanstveni rad koji je za cilj imao istraživanje tradicionalne poljoprivrede albanskih područja u kasnome srednjem i ranome novom vijeku (od 13. do 17. stoljeća). Ovdje su prezentirani rezultati socijalno-historijskih istraživanja albanskog sela, seoskog života, gradske privrede, zna-

čenja vinogradarstva i početka uzgajanja kukuruza. Autor je argumentacijom temeljenom na povijesnim izvorima pokušao srušiti mit i predrasude o Albancima kao isključivo nomadskom narodu. Do podataka o stanju gospodarstva u predosmanskom razdoblju autor je došao kombinirajući vijesti bizantskih kronika s izvješćima zapadnih putopisaca i mletačkim izvorima, a za kasnija razdoblja koristi osmanske izvore (osobito poradne registre i zemljišne knjige iz 15. i 16. stoljeća). Autor dolazi do zaključka da je stanovništvo planinskih predjela bilo orijentirano na stočarstvo, a poljodjelstvo je predstavljalo gospodarsku osnovu u većini nizinskih sela. Iz knjige doznajemo koje su se kulture uzgajale, koliko je površina bilo pod oranicama, kako je bila organizirana seoska i gradska privreda, kakvo je značenje i učinke imao uzgoj pojedinih kultura na socijalnom i gospodarskom području.

Ovim radom Shkurti nastoji opovrgnuti tezu nekih inozemnih znanstvenika (J. Cvijić, A. Selišćev, G. Stadtmüller) koji su na temelju selektivnog korištenja izvora tvrdili da su Albanci u srednjem i ranom novom vijeku bili skupina stočarskih plemena, kojima je poljodjelstvo bilo potpuno nepoznato, a upoznali su ga tek u dodiru sa slavenskim plemenima. Ovako postavljen problem omogućavao je zaključke da Albanci nisu imali stalna prebivališta, razvijena gradska središta niti su poznavali državnu organizaciju, već su bili skupina nomadskih plemena bez vlastite domovine i etničkog teritorija. Na temelju opsežne izvorne građe autor je pokazao da poljoprivreda ima dugu tradiciju među albanskim narodom, a u razdoblju kojim se bavi ova knjiga, poljodjelstvo i stočarstvo su bile dvije najvažnije djelatnosti seljaštva.

Knjiga sadrži četiri poglavlja u kojima se osvjetljavaju problemi albanskoga sela, seoske i gradske privrede, utjecaja uzgajanja nekih kultura, primjerice vinove loze i kukuruza, na socijalne, kulturne i gospodarske prilike Albanaca u kasnome srednjem i ranome novom vijeku.

U prvom je poglavlju riječ o albanskom selu i poljoprivredi u 15. i 16. stoljeću, osobito o vodećoj ulozi poljodjelstva, koje je stanovništvu osiguravalo najveće prihode. Svi podatci upućuju na to da je poljoprivreda u Albaniji dosegla stupanj razvitka kao i u susjednim balkanskim i sredozemnim zemljama, a to je moglo biti posljedica dugotrajnog procesa pretvaranja livada u kultivirano zemljište. Prema Shkurtiju, neupitno je postojanje domaće tradicije razvoja poljodjelstva koja vuče korijene iz daleke prošlosti, iako to ne umanjuje značenje stočarstva u planinskim krajevima na sjeveru i jugu.

Drugo poglavlje govori o važnoj ulozi poljoprivrede za gospodarski život albanskih gradova te o njihovoj ulozi važnih posrednika i sjecišta tranzitnih pravaca u trgovini između jadranske obale i balkanskoga zaleđa. Bavljenje nekim specijalnim poljoprivrednim granama, kao primjerice uzgajanje maslina, vinove loze i povrća, doprinijelo je porastu gradskog stanovništva. Gradovi su bili isto tako važna središta administracije i obrta. Mnogi obrtnici iz drugih balkanskih zemalja, s Apeninskog i Iberijskog poluotoka, doseljavali su se u albanske gradove. (U Skadru je bilo majstora iz Kotora, Venecije i Katalonije, koji su svojim proizvodima opskrbljivali stanovnike grada i okolice.)

Treće poglavlje donosi zanimljive podatke o vinogradarstvu u razdoblju od 13. do 17. stoljeća, koje je prema autoru pokazatelj sjedilačkog načina života kao i određenog stupnja razvitka poljoprivrede te znanja i iskustva ljudi. Ugodna mediteranska klima na obalnom području pogodovala je vinogradarstvu koje na ovim prostorima ima dugu tradiciju. O uzgajanju vinove loze u antičko doba svjedoče brojni etnografski izvori kao i običaji vezani uz vinogradarstvo, koji su se zadržali sve do pedesetih godina 20. stoljeća. Uzgajanje vinove loze i dobivanje različitih produkata, koje je imalo u srednjem i ranom novom vijeku veliko gospodarsko značenje za albansko selo i grad, ulazi tijekom 17. stoljeća u svoju recesivnu fazu. Naime, u to vrijeme dolazi do pojačanog prelaska stanovni-

štva na islam i s tim u svezi opada zanimanje za vinogradarstvo. Vinogradi, koje se nastavilo obrađivati, nastradali su krajem 19. stoljeća od peronospore. O značenju vinogradarstva u srednjovjekovnoj Albaniji svjedoče, prema riječima autora, brojni izvori (podatci u *kanunnamama*) u kojima se vino spominje kao važna tržišna roba, osobito na gradskim sajmovima. U 17. stoljeću grožđe se koristilo i za proizvodnju drugih alkoholnih pića kao *rehani* i *raki*, koja su se dobivala destilacijskim procesom u kazanima, a bila su rasprostranjena na velikom području i konzumirana u znatnim količinama.

Kukuruzu i promjenama do kojih je dovelo uvođenje nove poljodjelske kulture posvećeno je posljednje poglavlje ove knjige. Početkom novoga vijeka kukuruz je iz Srednje Amerike prenesen u sjevernu Afriku, na Bliski istok i u Europu. Kultiviranje ove biljke imalo je značajne ekonomske i socijalne učinke na život Albanaca. Kako izvori ne sadrže eksplicitne podatke o počecima uzgajanja kukuruza u Albaniji, autor smatra da se ovaj događaj može smjestiti na početak 17. stoljeća. U jednom dokumentu iz 1622. godine guverner Dalmacije spominje kukuruz koji su Albanci donijeli u Zadar, a to ukazuje na to da je ova kultura na albanskom području već otprije bila poznata. Ova je biljka uvezena u Albaniju i na Balkanski poluotok početkom 17. stoljeća iz Egipta. Povoljna klima i relativno kratak razvojni ciklus biljke pogodovali su njenom brzom rasprostranjivanju. Uz širenje ove kulture usko je povezano osnivanje novih naselja, veća gustoća stanovništva u nizinama uz obalu te bolje gospodarsko iskorištavanje nizina. Uzgoj kukuruza je potaknuo i jedan dugotrajan proces tijekom kojega nastaju nova sela. Dio seoskog stanovništva, koji je imao prebivališta na brdovitom terenu uz rubne dijelove nizina, postupno se selio u nizine. Tamo su zasadili polja kukuruzom i u njihovoj blizini počeli podizati nova sela. Proces se odvijao tako da je matično selo smješteno na brdovitom terenu dobilo svoj pandan u nizini ili njenoj blizini. Ovo se najbolje može uočiti iz naziva sela.

Naime, starom selu na brdu se uz naziv dodavalo *mal* (što znači brdo), a novoosnovano je dobilo dodatak *pushë* (polje), odnosno *sipërm/i lartë* u značenju gornji ili *poshtëm/i ulët* donji. Veliki broj sela u središnjoj Albaniji zapravo su nastala kao rezultat procesa premještanja sela u nizine gdje su se nalazila polja kukuruza. Uzgoj kukuruza je u velikoj mjeri smanjio glad, a osobito od 18. stoljeća pokrивao je potrebe stanovništva za kruhom.

Autor zaključno naglašava kako se jedan mediteranski narod kao što su Albanci, koji se stoljećima bavio poljodjelstvom, uzgojem vinove loze, maslina te ima dugu tradiciju življenja u selima i gradovima, ne može smatrati izrazito nomadskim narodom, kao što se to nastojalo do sada prikazati. Doprinos ove knjige u dekonstrukciji mita o Albancima kao nomadskom narodu svakako je velik, osobito stoga jer Shkurti svoje zaključke temelji na brojnoj izvornoj građi, od koje se jedan dio u obliku statistički obrađenih izvornih podataka nalazi kao dodatak na kraju knjige.

Sanja Lazanin

Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb

Право народов на самоопределение: идея и воплощение

Москва: «Звенья», Правозащитный
центр «Мемориал», 1997, 222 str.

U knjizi je građa s istoimenoga seminara (»Pravo naroda na samoodređenje: ideja i ostvarivanje«), što ga je regionalna organizacija za zaštitu prava »Prosvjetiteljska skupina za prava čovjeka« organizirala u Moskvi u ožujku 1997. Stožerna je tema seminara bila proučavanje mogućnosti primjene pojma, ko-

rištenoga u mnogim međunarodno-pravnim dokumentima, »pravu naroda na samoodređenje«, te njihova sukladnost zadaćama zaštite pojedinačnih prava i sloboda.

Knjiga uključuje: »Pregledni referat« (D. Gruškin) o pokušajima praktičnog ostvarivanja ideje o samoodređenju naroda u 20. stoljeću (odvajanje Norveške od Švedske, versaljski sustav plebiscita, primjere Biafre, Singapura, Bangladeša, Eritreje, raspad Čehoslovačke i SFRJ), dvanaest »analitičkih referata« stručnjaka za zaštitu prava, povjesničara, etnologa i pravnika, odlomke popratnih »diskusija« i priopćenja, te »Zaključnu riječ« i »Priloge«.

Pismo i stil ove publikacije – živahna riječ – odrazili su se, dakako, na sadržaj knjige: na njezinim stranicama čitatelj će upoznati različita gledišta i pristupe specijalista prema problemu samoodređenju naroda. Osobito u odjeljku »Sadržaj naroda na samoodređenje« (I. Bliščenko) taj se problem identificira kao problem nacionalnoga razvitka. Ako se narod razvija u povoljnim uvjetima, »moramo kazati da se koristi pravom na samoodređenje«, bez obzira je li taj narod neovisan ili zavisn, to jest nalazi se u sastavu druge države« (str. 42). Na primjerima Estonije i Gruzije pak pokušava se pokazati da je samoodređenje zakonit čin jedino ako ostvaruje želje svega stanovništva nekoga područja.

U odjeljku »Samoodređenje kao pravna osnova sprječavanja sukoba i zaštite prava čovjeka« (G. Starušenko) istovrsni sadržaji analiziraju se s drugog rakursa. Kao najveće karakteristične pogreške u suvremenom tumačenju pojma »pravo na samoodređenje« ovdje se spominju: a) da se priznaje isključivo kao grupno pravo (nacije, pri čemu često za tzv. titularnu naciju), b) da se pravo i čin pretežno svodi na secesiju. Autor predlaže osobu, pojedinca, kao osnovni subjekt samoodređenja. Priznavanjem toga prava pojedincu »stavlja u ruke društva ključ za mirno, konstruktivno rješavanje složenih problema kao pravo, kao pravo [pojedinač] na društveni izbor« (str. 56). Ako pak ova ili ona forma